

РОЛЬ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКО-ПІВДЕННОСЛОВ'ЯНСЬКИХ ДВОМОВНИХ СЛОВНИКІВ У СТВОРЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

У статті йдеться про засади укладання навчальних тематичних словників як засобів навчання іноземної мови, які через відповідну організацію лексики можна підвести під вимоги комунікативного методу. Специфіка цих словників передбачає співіснування системного опису лексичного рівня мови чи його фрагментів та орієнтацію на навчання різних видів мовленнєвої діяльності. Представлено реалізований проект зі створення українсько-сербського, українсько-словенського та українсько-хорватського тематичних словників.

Ключові слова: тематичний словник, потреби користувача, принципи і параметри укладання словників, організація лексики, українсько-сербський/словенський/хорватський тематичний словник.

Останніми роками українська лексикографія успішно розвивається у двох напрямках — поглибленого опрацювання класичних зразків словникарства (К. Г. Городенська, В. В. Дубічинський, В. А. Широков та ін.) та розвитку її нових галузевих напрямів, орієнтованих на актуальну для сьогодення антропоцентричну парадигму. У цьому плані особливо важливими є словники, які не лише демонструють формальні відношення між елементами їх структури, а й відображають певну корелятивність слів, загальну інтегрованість їх смислових складників, направлених на «уявлення механізмів організації лексики»¹, деталізацію внутрішньої системності й значеннєвих перспектив репрезентованих одиниць (Х. Касарес, П. Роже, О. М. Демська-Кульчицька). Об'єктами опису в них переважно є змістові та/або концептуальні сутності², лексикографічна кваліфікація яких уможливує активне володіння мовленням та активізацію знань про закономірності й оптимальні моделі його жанрового функціонування³, що перебуває у сфері інтересів прагмалінгвістики, комунікативної, когнітивної лінгвістики, а також інших сучасних, тісно пов'язаних з проблемами вдосконалення навичок комунікації лінгвістичних напрямів. У системі національних лінгвістичних ресурсів та національної лінгвістичної інфраструктури України актуальним вважаємо укладання на-

---

¹ Карпіловська С. Принципи моделювання системної організації лексики в словниках інтегрального типу // Матеріали V конгресу Міжнародної асоціації україністів. Мовознавство : Зб. наук. ст. — Чернівці, 2003. — С. 42.

² Паршин П. Б. Типы словарей и принципы лексикографического описания. — <http://www.philol.msu.ru>.

³ Горошко Е. И. Языковое сознание: гендерная парадигма. — М. ; Х., 2003. — 440 с.

навчальних словників як засобів навчання іноземної мови. У цій площині серед різних типів словників на особливу увагу заслуговують тематичні. Мета цієї статті — коротко висвітлити засади укладання українсько-південнослов'янських двомовних тематичних словників з урахуванням комунікативних намірів адресата для реалізації необхідних йому комунікативних інтенцій у різних ситуаціях спілкування південнослов'янськими мовами в ході навчального процесу, перекладу, практики, комунікації з носіями мови тощо. Дослідження здійснене на матеріалі реалізованого у Львівському національному університеті ім. Івана Франка міжкафедрального проекту з укладання перекладних тематичних навчальних словників.

У комплексі аналізованої проблеми передусім варто звернутися до мовної діяльності особистості в аспекті вираження її пріоритетів стосовно комунікативних намірів, що передбачає виявлення особливостей розкриття людського чинника в практиці укладання словників. Ідеться насамперед про соціальний контекст: сучасний користувач певного словника націлений головню на таку діяльність, яка має забезпечити успішний перебіг комунікації. Він сподівається на те, що словник не лише міститиме інформацію про конкретне слово як явище самодостатнє, а й охоплюватиме засоби, які сприятимуть реалізації потрібних йому комунікативних інтенцій. Отже, при створенні тематичних двомовних словників необхідно зважати на передумови виявлення способів урахування фактора адресата. Слід наголосити, що перекладні тематичні словники сприяють реалізації прагматичних намірів представників двох комунікативних культур при їх спілкуванні, тому тут варто брати до уваги також когнітивний досвід двох мовних спільнот.

Засади укладання різних типів словників з орієнтацією на потреби користувача активно обговорюються в лексикографічній науці. Зокрема, Р. Хартман сформулював дванадцять принципів, якими повинні керуватися укладачі словників для максимального врахування потреб користувачів⁴. Більшість з них стосується конкретних способів урахування чинника адресата. Учений окреслив також параметри використання словників⁵, якими фактично обґрунтовував когнітивно-прагматичний підхід до їх укладання (від урахування параметрів словника та особливостей діяльності користу-

⁴ При цьому, на думку Р. Хартмана, слід ураховувати такі моменти: 1) адресат словника, тобто для кого укладається певний словник; 2) відсутність повної співвіднесеності між передбачуваним і реальним використанням словника; 3) при класифікації словників необхідно керуватися потребами користувачів; 4) відсутність повної відповідності між уявленнями автора й оцінкою користувача щодо реноме словника; 5) аналіз потреб користувачів, який повинен передувати словниковому проекту; 6) існування різних груп користувачів, які мають різні потреби; 7) потреби користувачів, що визначаються різними чинниками, найважливішим з яких є мета їхньої діяльності; 8) потреби користувачів можуть змінюватися, зокрема відповідно до часу й місця; 9) досконалі словникові характеристики містять у собі низку різноманітних психолінгвальних процесів; 10) лексикографічної досконалості треба навчати; 11) рекомендації мають стосуватися користувача, а лексикограф повинен володіти всіма наявними засобами; 12) дослідження потреб щодо використання словників має заохочуватися й надалі (*Hartman R. R. K. On Theory and Practice // Lexicography: Principle and Practice. — London ; New York, 1983. — P. 3–11*).

⁵ Параметри використання словників: 1. Типологія словників або визначення їх інформаційних категорій (тобто того, що подано у словнику). 2. Типологія користувачів або визначення їх соціальних ролей (хто потребує словника). 3. Аналіз потреб чи визначення контексту діяльності користувача (для чого потрібен словник). 4. Аналіз якості словникових рекомендацій (як знайти в словнику потрібну інформацію) (*Ibid*).

вача до пріоритету мети його діяльності тощо). Якщо наведені принципи і параметри спроектувати на сучасний стан розвитку словникарства, чітко виявиться особливість, пов'язана з когнітивним та прагматичним підходом до лексикографічного вивчення мови. Когнітивна лінгвістика, як відомо, ґрунтується на органічному зв'язку мови й досвіду певного етносу, його мовної картини світу, ціннісних орієнтацій, тобто вивчення мовних феноменів має неодмінно опиратися на когнітивну інформацію, а це спонукає до розгляду засад мовленнєвої діяльності під новим кутом зору. Через це по-іншому осмислюються й питання щодо напрямів реалізації когнітивного підходу в лексикографії. В українському словникарстві цей підхід набуває активного розвитку, дедалі частіше створюються словники, зорієнтовані на потреби користувача⁶.

Варто зазначити, що й надалі залишається помітною прогалина в українсько-південнослов'янській лексикографії — бракує будь-яких сучасних словників, у тому числі тих, які користувач може задіяти для мовленнєвої діяльності в різних галузях знань. Це неминуче позначається і на недостатньому задоволенні відповідних комунікативних амбіцій мовців, і на практиці викладання південнослов'янських мов у вишах. З огляду на це, у Львівському національному університеті було прийнято рішення реалізувати проект з укладання українсько-південнослов'янських навчальних словників: «Українсько-сербського тематичного словника»⁷, «Українсько-словенського тематичного словника»⁸ та «Українсько-хорватського тематичного словника»⁹, які вийшли друком у 2015–2016 рр.

Вибір для укладання саме цього типу словника у проекті був зумовлений основоположним у методиці викладання іноземних мов тематичним принципом навчання лексики. Отже, розділи та підрозділи словника, як і будь-якого підручника, посібника, є не що інше, як тематично зорієнтований набір лексичного матеріалу. На необхідності створення словника, який використовувався б і як словник, і як методичний посібник, свого часу наголошував у своїх працях, присвячених питанням лексикографії, Ю. Д. Апресян¹⁰.

При розгляді лінгвокультурологічних засад тематичного принципу навчання лексики доцільно зосереджувати увагу на понятті певної галузі чи тематичної групи. На підготовчому етапі роботи над словником, який має базуватися на зазначених принципах, укладачі дослідили відомі у словникарстві найпоширеніші варіанти тематичних словників стосовно способу поділу лексичного матеріалу в їх розділах і підрозділах. Згідно з першим варіантом, слова у словниках здебільшого розташовані не за певними принципами або схемами, а асоціативно, коли попереднє слово ніби потребує наявності наступного для розкриття теми чи підтеми розділу. Згідно з другим

⁶ Асоціативний словник української рекламної лексики / Т. Ю. Ковалевська, Г. Д. Солюгуб, О. Г. Ставченко. — О., 2001. — 116 с.; Українсько-польський тематичний словник / Я. Рігер, О. Демська-Кульчицька. — Л., 2007. — 704 с.

⁷ Українсько-сербський тематичний словник / Л. П. Васильєва, Б. М. Сокіл. — Л., 2015. — 349 с.

⁸ Українсько-словенський тематичний словник / Л. П. Васильєва, Я. Воллмаєр-Лубей, Б. М. Сокіл. — Л., 2015. — 359 с.

⁹ Українсько-хорватський тематичний словник / Л. Васильєва, Б. Сокіл, О. Ткачук. — Л., 2016. — 353 с.

¹⁰ Апресян Ю. Д. Экспериментальное исследование семантики русского глагола. — М., 1967. — С. 47–52.

варіантом, лексичний матеріал розміщується за алфавітним принципом, що іноді може суперечити самій суті тематичності словника. Другий варіант упорядкування матеріалу в навчальних тематичних словниках подекуди спонукає авторів відступати від тематичного принципу для наведення слів, пов'язаних асоціативно. Існує ще один варіант розташування словникового матеріалу — за частинами мови (ця ідея розміщення слів у тематичних розділах належить П. М. Роже, він втілює її у словнику «Тезаурус англійських слів і висловів...» (1855), перевиданому 1964 р.)¹¹. Цей принцип було обрано при створенні словників «Тематичен руско-български речник»¹² та «Słownik tematyczny języka niemieckiego»¹³. Зазначимо, що тематичний принцип організації словникового матеріалу був задіяний у фразеологічних словниках (для класифікації словосполучень чи навіть речень). Тут уже навіть поділ фразеологізмів на тематичні групи демонструє їх системний характер, дає змогу підійти до вивчення цієї підсистеми комплексно, розкривши їх варіантність у певній значеннєвій групі. Наприклад, «Slovník české frazeologie a idiomatiky»¹⁴ відрізняється від решти фразеологічних тлумачних словників розміщенням матеріалу: фразеологізми в ньому об'єднано певним загальним значенням і згруповано в більші тематичні розділи. Подібний до нього за способом організації матеріалу «Словарь образных выражений русского языка» — тлумачний тематичний фразеологічний словник, який полегшує засвоєння матеріалу через приклади вживання фразеологічних одиниць у розмовному мовленні¹⁵. Щоправда, названі словники є одномовними, і хоча вони мають на меті насамперед систематизувати й пояснити значення певних фразеологізмів однієї мови, усе ж можуть використовуватись у викладанні мови як іноземної у вищих навчальних закладах. Тематичний принцип застосовується також у двомовних фразеологічних словниках: у них організація матеріалу з певної теми скеровує користувача до системного вивчення фразеологічного складу обох мов. Зокрема, так побудовано перекладний тематичний словник «Русско-болгарский тематический словарь фразеологизмов»¹⁶.

Аналіз різних зразків тематичних словників дає підстави для висновку, що тематичний принцип класифікації матеріалу доволі зручний і доцільний для використання при комплексному вивченні різних рівнів лексичної підсистеми певної мови (при викладанні її як іноземної). Саме тому в лексикографії цей напрям варто розвивати й доповнювати новими підходами. Особливо корисні такі словники для викладання слов'янських мов як іноземних, передусім для мов південнослов'янських, вивчення яких в Україні на сьо-

¹¹ *Roget P. M.* Thesaurus of English words and phrases classified so as to facilitate the expression of ideas and assist in literary composition. — London, 1852. — 273 p.

¹² Див. про це: *Костоюшко О.* Тематичні словники у сучасній слов'янській лексикографії // Проблеми слов'янознавства. — 2003. — Вип. 53. — С. 271–280.

¹³ *Słownik tematyczny języka niemieckiego / G. Hatała, M. Bielicka.* — Zielona Góra, 1996. — 254 s.

¹⁴ *Slovník české frazeologie a idiomatiky / Fr. Čermak, J. Hronek, J. Machač a kol.* — Praha, 1983–1994. — D. 1–4.

¹⁵ *Словарь образных выражений русского языка / Т. С. Аристова, В. Н. Телия.* — М., 1995. — 366 с.

¹⁶ *Влахов С.* Русско-болгарский тематический словарь фразеологизмов. — В.-Тырново, 1994. — 272 с.

годні майже не забезпечене вітчизняними підручниками і посібниками¹⁷, а в навчальному процесі часто використовують застарілі або не завжди такі, що відповідають рівню українського користувача, зарубіжні видання. З огляду на це, важливими є зусилля викладачів двох кафедр Львівського університету щодо створення повноцінних навчальних тематичних словників, передусім для студентів свого університету.

Робота над словниками розпочалася з аналізу дискурсивних практик різних галузей знань. Він допоміг, по-перше, виділити словник загальнонавчальних слів, а також спеціальних назв/термінів, що лів в основу реєстру певної тематичної галузі словника, по-друге, виявити специфіку їх лексикографічного опису, по-третє, встановити інформацію, що її варто подати в словнику, завданням якого є успішне здійснення міжкультурної комунікації в межах певної галузі знань. Після цього українською мовою було укладено реєстр словника.

Усебічна політична взаємодія, тісні економічні та наукові контакти, активна міжкультурна комунікація, глобалізаційні процеси, характерні для сучасного світу, ставлять перед викладачем іноземної мови завдання забезпечити ефективну комунікацію студентів у багатьох галузях знань. З огляду на це, в тематичних словниках велику частку становить лексика спеціальних сфер. Це пояснюється тим, що між загальнонавчальною і спеціальною лексикою постійно відбуваються процеси взаємопроникнення на рівні обміну мовними знаками (термін — загальнонавчальне слово і навпаки: загальнонавчальне слово — термін) та у використанні спільних словотвірних моделей. Саме тому межа між загальнонавчальною та спеціальною лексикою стає доволі умовною. Щоправда, з цього приводу існують різні позиції науковців: одні констатують повний розрив між терміном і загальнонавчальним словом,

---

¹⁷ Серед південнослов'янських мов, які в наш час вивчають у вищих навчальних закладах України, лише для викладання хорватської мови на сьогодні існують повноцінні підручники та посібники (Хорватська мова для українців / Л. Васильєва, Д. Пешорда. — Л., 2000. — 238 с.; Хорватська мова / Л. Васильєва, Д. Пешорда. — Л., 2007. — 312 с.; Хорватська мова : Зб. вправ / Л. Васильєва, Д. Пешорда. — Л., 2007. — 128 с.). Ще в 90-ті роки було видано кілька українсько-західноєвропейських тематичних словників (Українсько-англійський тематичний словник / К. Богуцький — К., 2001. — 484 с.; Базовий тематичний німецько-український словник / Б. Карпуть, О. Кудіна. — К., 1998. — 169 с.; Базовий тематичний словник з іспанської мови / Н. Корбозерова. — К., 1999. — 128 с.). З огляду на наявність великої кількості перекладних українсько-західноєвропейських та інших типів перекладних словників, де задіяні українська та західноєвропейські мови (зокрема, в другій половині ХХ ст.), в українській термінографії з'явився новий тип словника — тлумачно-перекладний, який може бути двомовним, тримовним та багатомовним, наприклад: Українсько-російсько-англійсько-німецький тлумачний та перекладний словник термінів ринкової економіки / За ред. Т. Р. Кияка. — 2-е вид. — К., 2003. — 621 с. Узагалі тлумачно-перекладний словник є працею поліфункціональною, яка передбачає розв'язання низки проблем: принципи добору реєстрових слів, побудови словникової статті, розмежування значень, визначення термінів, передавання значень термінів однієї мови засобами іншої, розроблення термінів-словосполучень тощо. Прикладом утілення зазначених проблем є тримовний тлумачно-перекладний «Словник української біологічної термінології» (відп. ред.: Д. М. Гродзинський, Л. О. Симоненко). — К., 2012. — 744 с.). На думку Л. О. Симоненко, українсько-інослов'янська лексикографія на цей час розвивається дуже повільно, тому в ряді випадків представлена одиничними виданнями або не представлена взагалі (Симоненко Л. О. Основні напрями розвитку сучасної української термінографії // MEGALING`2013. — <http://megaling.ulif.org.ua/tezi-2013-rik/simonenko-l-o-osnovni-napryamki-rozvitku-suchasnoyi-ukrayinskoyi-terminografii.html>).

інші — наголошують на їх єдності. Зокрема, О. Веремчук стверджує, що внаслідок «використання терміна у незвичних для нього мовних ситуаціях відбувається нівелювання термінологічної семантики, що призводить до поступового переходу слова зі спеціальним значенням до загальноновживаного лексичного фонду»¹⁸. Протилежної думки дотримується В. М. Перерва: термін, де б він не вживався, завжди залишається терміном — мовним знаком, який інформує про певний об'єкт дійсності доти, поки існує цей об'єкт; він завжди виконуватиме свою основну функцію — збереження й передавання інформації¹⁹. Ця думка є слушною в тому розумінні, що спеціальна лексика, ужита в переносному чи образному значенні, надалі зберігає зв'язок зі спеціальною галуззю знань, а отже, і співвіднесеність з об'єктом дійсності. При цьому на зв'язок між терміном і загальноновживаним словом вказує те, що значна частина спеціальних слів є продуктом семантичної деривації в межах наявного мовного матеріалу. Джерелом для нової номінації в спеціальних галузях знань слугує власне мова, а базовим компонентом — змістовий бік цієї мови, склад її семем. Лише потрапивши в терміносистему, загальноновживане слово набуває додаткового значення. Таким чином, мінімальною одиницею тематичного розподілу лексики у словнику має стати не лексична одиниця, а лексико-семантичний варіант. У процесі роботи над словниками нерідко траплялися випадки, коли слово мало кілька значень, які були достатньо віддаленими одне від одного і входили до складу кількох тематичних груп. Більше того, спостерігалася належність лексико-семантичних варіантів до різних сфер, у тому числі наукових.

Наприклад, слово *тіло*²⁰ належить і до тематичної групи «Людина» (підгруп «Частини тіла», «Будова тіла» — «Deli telesa», «Zgradba telesa») і до тематичної групи «Фізика» (підгрупи «Рідини й тверді тіла»)²¹:

тіло(матерія)	telo, snov
аморфне ~	amorfnia snov
анізотропне ~	anizotropna snov
ізотропне ~	izotropna snov.

Слово *миша*, перейшовши з розряду загальноновживаної лексики (а з неї до зоологічної) до комп'ютерної, змінило свою семантичну характеристику, через що зайняло місце у двох тематичних групах — «Інформатика» та «Тварини». У процесі розвитку його основне загальнономовне поняття переросло в спеціальне/наукове поняття.

¹⁸ Веремчук О. Стилистична транспозиція термінологічної лексики в сучасній українській мові (кодифікаційний аспект). — Рівне, 2010. — С. 51.

¹⁹ Перерва В. М. Перерождаются ли термины в общем употреблении // Современная русская лексикография. — Ленинград, 1980–1981. — С. 91–92.

²⁰ Слово *тіло*, зокрема в публічному інтернет-словнику, має значення: 1) «Матерія, речовина, що так чи інакше обмежена в просторі; окремий предмет у просторі», 2) «Організм людини або тварини в цілому з його зовнішніми і внутрішніми проявами», 3) «Тулуб людини або тварини», 4) «Шкірно-м'язовий покрив людини або тварини; м'язи, м'ясо тощо». — <http://ukrlit.org/slovyk/%D1%82%D1%96%D0%BB%D0%BE> [24].

²¹ Тут і далі приклади наводимо за кн.: Українсько-словенський тематичний словник.

Під час роботи над словниками наступною важливою проблемою стало введення до нього спеціальних слів/термінів з метою виконати головне завдання: представити лексичний арсенал, який розкриває загальну панораму сучасної науки та розвитку суспільства і цим забезпечує успішне спілкування. Отже, до словника, крім загальноновживаної нормативної лексики, обов'язково має входити й галузева лексика/термінологія. Загальновідомо, що словниковий склад мови активно поповнюється саме за рахунок галузевої і термінологічної лексики. За підрахунками вітчизняних і зарубіжних учених, понад 90 % нових слів, що нині з'являються в сучасних європейських мовах, належить до лексики спеціальної. Збільшення кількості термінів істотно випереджає зростання загальноновживаних слів²². При цьому вибрати з величезної кількості номінацій потрібний для користувача термін дуже непросто. На важливості надзвичайно ретельного відбору слів до словника наголошував В. В. Дубичинський²³. У нашому випадку відбір кожного терміна відбувався після консультації з фахівцями окремих галузей, а також у результаті вивчення потреб користувачів — студентів-філологів. Зрештою був сформований значний за обсягом перелік тематичних груп і підгруп спеціальної лексики, зокрема з галузі філології.

На початок XXI ст. в українській та південнослов'янських термінологіях виникла велика кількість нових назв, у тому числі спеціальних, які ще не набули значного поширення в популярній літературі, не ввійшли до багатьох існуючих словників, але часто використовуються в засобах масової інформації, в усному мовленні представників української, сербської, словенської та хорватської лінгвокультур, наприклад: *бестселер*, *антицелюлітний*, *депіляція*, *целюліт* та ін. При введенні їх до словника укладачі керувалися тим, що «включення до реєстру словника того чи того терміна зумовлене насамперед його загальноприйнятністю і поширенням у лексичній системі мови»²⁴, як, наприклад, тлумачення низки слів і висловів, пов'язаних з косметологічною галуззю, та їх переклад в «Українсько-словенському тематичному словнику»:

антицелюлітні процедури	anticelulitna terapija
депіляція	depilacija
бразильська~	brazilska~
егіпетська~, цукрова ~	egipčanska~, sladkorna~/ ~ s sladkorjem
воскова́ ~	~ z voskom
~ стрічками з воском	~ s trakovi

Формат статті не дає змоги висвітлити особливості комунікації в різних комунікативних сферах, пропонованих у словнику, проте можна прокомен-

²² Рычкова Л. В. Многоязычные базы данных в терминологии и терминографии // Современная лексикография: глобальные проблемы и национальные решения. — Иваново, 2007. — С. 154.

²³ Дубичинский В. В. Теоретическая и практическая лексикография. — Вена ; Х., 1998. — С. 49–50.

²⁴ Паламарчук Л. С. Терминологическая лексика в общезыковом (филологическом) словаре // Проблематика определений терминов в словарях разных типов. — Ленинград, 1976. — С. 253.

тувати їх загалом крізь призму можливостей дискурсивних практик користувачів. Для цього задіяні вислови, що характеризують мовну поведінку у відповідних ситуаціях спілкування в межах кожного з тематичних розділів. Крім обов'язкових для певної галузі знань загальноновживаних чи спеціальних слів у таких розділах, у них, здебільшого наприкінці тематичних груп/(під)розділів, наведені словосполучення, які можна розглядати як факультативні, але бажані для засвоєння, оскільки вони можуть слугувати для успішної діяльності комунікантів. Це переважно дієслівні словосполучення з іменниками та прикметниками, що мають відповідні щодо мовної норми керування. Зразки керування дієслів забезпечують правильність практичної комунікації у відповідній комунікативній ситуації.

При розробці структури словників укладачі керувалися потребами українських і сербських/словенських/хорватських користувачів. З огляду на це, важливо було максимально спростити їхню структуру: там немає посилань, матеріал згруповано у дві колонки, відповідно до заголовків та підзаголовків певної лексичної теми, повний перелік тем зазначено у змісті покажчика.

Особливості структури словників зумовлені також намаганням укладачів максимально врахувати комунікативні наміри адресатів. З цією метою слова в межах певних підгруп лексики розташовані в алфавітному порядку, винятки й відступ від цього принципу допускають при наведенні слів, пов'язаних асоціативно. На це довелося піти в наведенні матеріалу, наприклад, у тематичній групі «Механіка рідін і газів (Mehanika tekočin)» чи в підгрупі «Дні тижня (Dnevi v tednu)»:

дина́міка	dinamika
ста́тика	statika
рух ідеа́льної ріди́ни	gibanje idealne tekočine
рух в'язко́ї ріди́ни	viskoznost tekočin
поне́ділок	ponedeljek
поне́ділковий	ponedeljkov
вівто́рок	torek
вівто́рковий	torkov
середа́	sreda
четве́р	četrtek
п'я́тниця	petek
субо́та	sobota
субо́тній	sobotni
неді́ля	nedelja
неді́льний	nedeljski
де́нь	Dan
ті́ждень	teden

Авторам доводилося зважати на характерні мовні особливості українців і сербів/хорватів/словенців. Їх наочно ілюструють нетрадиційні для тематичних словників рубрики, представлення низки географічних назв, а також найменування мешканців українських, словенських/хорватських/сербських

міст. Таких лексем користувач не знайде навіть у великих за обсягом лексикографічних виданнях:

Львів	Lvov
львів'янин	Lvovčan
львів'янка	Lvovčanka
Велене	Velenje
веленьчанин	Velenjčan
веленьчанка	Velenjčanka
веленьчани	Velenjčani

Словники призначаються передусім для студентів вищих навчальних закладів, але їх можна використовувати для роботи на мовних курсах, для самостійного вивчення лексики розмовної української та сербської, словенської чи хорватської мов. Вони можуть придатися туристам, оскільки їх призначення — сприяти опрацюванню конкретних важливих для повсякденного спілкування тем, а також тем, пов'язаних із загальними проблемами професійної комунікації південнослов'янськими або українською мовами як іноземними, що було реалізовано через залучення загальноживаної та спеціальної лексики різних галузей (бібліотечної і видавничої справи, транспорту, культуру, інформатики, географії, точних, природничих, гуманітарних наук, військової сфери тощо). Перевагу у словнику надано загальноживаній лексиці, проте лексичний матеріал цього типу охоплює не лише побут, а й найважливіші для існування будь-якого соціуму сфери: освіти, медицину, торгівлю, адміністрацію, політику тощо.

Кожна з трьох складових частин цього проекту має свою специфіку. Зокрема, через певні особливості способів творення слів у словенській мові до деяких назв професій, спортсменів, представників політичних чи інших течій, напрямів тощо до словенської частини словника введено їх відповідники для осіб жіночої статі. Через особливості системи акцентуації у словенській частині словника вказано лише місце наголосу тощо. Траплялися зміни і в реєстрі словників — вони зумовлені передусім постійними зрушеннями в суспільному житті, які відразу відбиваються в мові, особливо в її лексичній/термінологічній підсистемі. Так, стали надбанням минулого і вийшли з активного вжитку, зокрема в галузі інформатики, слова *diskéta*, *sídíróm* тощо, які ще входять до українсько-сербського словника. Від цих слів, з огляду на їх пасивізацію, автори відмовилися в українсько-словенському та українсько-хорватському тематичних словниках.

Принадібно зазначимо, що сьогодні в Україні не видано жодного двомовного українсько-сербського, українсько-хорватського чи українсько-словенського словника, то ж автори, працюючи над реєстром тематичних словників, керувалися передусім вимогами до укладання коротких двомовних словників і тематичних словників інших мов. До роботи було залучено весь наявний арсенал тлумачних словників української, сербської, хорватської та словенської мов, а також комп'ютерний варіант «Словники України

Інституту мовно-інформаційних досліджень»²⁵. Це була перша спроба двомовних українсько-сербського, українсько-хорватського та українсько-словенського лексикографічних видань, які, на переконання авторів, корисні для всіх, хто цікавиться цими мовами. Словники придатні для перекладу українських і сербських/словенських/хорватських текстів, у тому числі з застосуванням комп'ютера. Електронна версія уможливило пошук потрібного слова у відповідному лексичному оточенні.

Таким чином, проблема створення українсько-інослов'янських словників (особливо, коли другу частину словника становить одна з південнослов'янських мов) надалі залишається актуальною. Між тим, укладені і вже видані тематичні словники можуть використовуватись і як звичайний перекладний словник, і як навчальний посібник для вивчення загальнозвживаної і спеціальної лексики певної мови. Це, сподіваємось, сприятиме розвитку українсько-інослов'янської навчальної лексикографії та лексикографії загалом, а також приверне увагу до проекту викладачів західнослов'янських мов, а можливо, і східнослов'янських, зокрема, білоруської.

L. P. VASYLYEVA

THE ROLE OF MODERN UKRAINIAN-SOUTHERN-SLAVONIC BILINGUAL DICTIONARIES IN THE FORMATION OF UKRAINIAN NATIONAL LINGUISTIC INFRASTRUCTURE

The article deals with the principles of compiling educational thematic dictionaries as means of teaching a foreign language, which though their relative vocabulary organization, can be subjected to the requirements of the communicative method. Their specificity involves the coexistence a systematic description of the language lexical level or its fragments with an orientation towards the teaching of various speech activity types. The implemented project on creation of Ukrainian-Serbian, Ukrainian-Slovenian, Ukrainian-Croatian thematic dictionaries is presented.

Keywords: thematic dictionary, user needs, principles of compiling dictionaries, vocabulary organization, Ukrainian-Serbian / Slovenian / Croatian thematic dictionary.

---

²⁵ Словники України. Версія 1.04./ [Національна академія наук України] Інститут мовно-інформаційних досліджень. — К., 2004 (на CD).